

آثار بزرگان

جنک عمادزاده

آثاری به خط چهل و شش تن از بزرگان و
دانشمندان و شاعران معاصر مانند امام خمینی،
آیت الله مرعشی نجفی، ملک الشعراء بهار،
جلال الدین همایی، شیخ عبدالکریم زنجانی و...

تدوین:
حسین عمادزاده اصفهانی

به کوشش:
علی اکبر صفری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه	:	عمادزاده اصفهانی، حسین (۱۳۸۵-۱۳۴۹ش)
مترجمان و نام پدیدآور	:	آثار بزرگان (جنگ عمادزاده)؛ تدوین: حسین عمادزاده؛ به کوشش: علی اکبر صفری.
مشخصات نشر	:	قم، نشر دانش حوزه، ۱۴۰۲
مشخصات ظاهری	:	۱۸۸ ص.
شابک	:	۸۳-۰۰-۸۸۹۳-۹۶۴-۹۷۸:
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
موضوع	:	نویسندگان ایرانی -- دست خط ها
موضوع	:	Authors, Iranian -- Autographs
شناسه افزودن	:	صفری، علی اکبر، ۱۳۵۵ -
رده بندی کنگره	:	PIR ۳۳۷۴
رده بندی Dewey	:	۸۴۰/۹۰۶
شماره کتابشناسی ملی	:	۹۳۸۴۶۷۲

آثار بزرگان (جنگ عمادزاده)

تدوین: حسین عمادزاده اصفهانی

به کوشش
علی اکبر صفری

ناشر: نشر دانش حوزه
نوبت چاپ: اول/ ۱۴۰۲
شابک: ۸۳-۰۰-۲۱۹-۹۶۴-۹۷۸

کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است

آشمار بزرگان

(جنگ عمادزاده)

تدوین:

حسین عمادزاده اصفهانی

به کوشش:

علی اکبر صفری

فهرست مطالب

۱۳	میراث ماندگار.....
۱۷	در ستایش عمادزاده.....
۲۱	معرفی این جنگ به قلم عمادزاده.....
۲۳	فهرست مطالب آثار بزرگان.....
۲۷	تاریخ تدوین این مجموعه.....
۲۷	در ستایش «آثار بزرگان».....
۲۸	ویژگیها و ارزش این گونه آثار.....
۲۹	زندگی نامه مولف.....
۳۰	الف: زندگی نامه خودنوشت مرحوم عمادزاده.....
۳۲	مسافرت ها و مسیر در مکتب جهان.....
۳۲	ب: سطری از زندگانی مولف.....
۴۰	منابع.....
۴۱	آثار بزرگان.....
۴۳	فهرست مندرجات.....
۴۶	فهرست پرسشها.....
۴۷	حسام الدین دولت آبادی.....
۵۱	محمد اسماعیل منیری.....
۶۵	سید محمد رضا متفقی.....
۷۶	میرزا علی واعظ شیرازی.....
۷۷	سید محمد علی حائری (وجدی).....
۷۸	سید ابوالحسن موسوی آل رسول.....
۸۰	سید محمد موسوی شمس آبادی.....
۸۲	حسن ملاباشی.....
۸۳	حاجی آقا جناب نحوی.....
۸۵	عباس شیدا.....
۸۶	یکی از مدرسین علوم عقلیه تهران.....
۸۹	محمد حسین فشارکی اصفهانی.....
۹۰	قائم مقامی خراسانی.....
۹۱	یکی از دانشمندان و اساتید.....
۹۹	سید علی علامه فانی اصفهانی.....
۱۰۱	ابوالقاسم تویسرکانی.....

- ۱۰۴ آزاد همدانی
- ۱۰۶ سید علی نوری اصفهانی
- ۱۰۷ محمد تقی بهار
- ۱۰۹ حسینعلی راشد
- ۱۱۰ سید هدایت الله دانشور علوی
- ۱۱۴ سید اسد الله مطهری ثقة المحدثین
- ۱۱۷ سید محمد منتجم واعظ اصفهانی
- ۱۱۸ محمد سالکی
- ۱۲۲ جلال الدین همایی
- ۱۲۴ سید شهاب الدین مرعشی نجفی
- ۱۳۲ محمد علی معلم حبیب آبادی
- ۱۴۵ عبد الله وحید قمی
- ۱۴۶ سید نصر الله خلیلی
- ۱۴۷ سید حسین قاضی طباطبایی
- ۱۴۹ محمد جواد نیاز یزدی
- ۱۴۹ حسن صالحی گیلانی لاهیجانی
- ۱۵۰ محمد حکیم خراسانی
- ۱۵۱ سید محمد جمال هاشمی گلپایگانی
- ۱۵۲ احمد یگانه
- ۱۵۳ راضی آل یاسین کاظمی
- ۱۵۵ سید نورالدین علی صدر
- ۱۵۸ محمد صدوقی یزدی
- ۱۵۹ مرتضی انصاری
- ۱۶۰ عباس مستقیم
- ۱۶۱ سید روح الله موسوی خمینی
- ۱۶۲ ابوالقاسم سحاب تفرشی
- ۱۶۳ مرتضی فرهنگ ترجمان الممالک
- ۱۶۸ مهدی مهدوی شاهرودی
- ۱۸۴ محمد علی انصاری قمی
- ۱۸۷ عبد الکرم زنجان

بسم الله الرحمن الرحيم

زین جنگ کلام ساده می باید جست احکام خرد نهاده می باید جست
هر نکته نغزی که به دل جنگ زند از «جنگ عمادزاده» می باید جست^۱
ملک الشعراء بهار

فراهم کردن گنجینه های گرانمایه از آثار بزرگان و دانشمندان به دست خط خودشان پیشینه ای کهن دارد. از سده های گذشته جنگ ها و بیاض هایی در دست است که به دستخط ناموران علم و ادب گردآوری شده و در گذر روزگار به یادگار مانده است. نمونه هایی مانند کتاب «مشيخه یا کنز السالکین» و «دستور» و «جنگ محمد مقیم کتابدار» و «جنگ محمد صفی کتابدار» و «جنگ میرزا عبدالکریم قزوینی» و «جنگ میرزا محمد فتیاض» و... در بردارنده صدها اثر ارزشمند و فاخر به قلم دانشوران، سرایندگان و عالمان است.

تاج الدین حسن بن صاعد اصفهانی (درگذشته ۱۰۰۰ق) گنجینه ای گرانمایه فراهم ساخته که در آن بیش از صد دانشمند و شاعر به خط خودشان مطالبی نوشته اند. این مجموعه که به عنوان «دستور» نامبردار است، دارای ۲۰۱ رساله و مطلب و نوشته است و دستنویس آن به شماره ۲۱۴۴ در کتابخانه دانشگاه تهران نگهداری می شود. در این گنجینه بزرگانی چون حسین بن عبدالصمد و پسرش شیخ بهایی، میرداماد، محمود بن احمد دهدار، محمد بن علی جبای (جد شیخ بهایی)، عبدالمومن قهپایی، و... مطالبی قلم زده اند.^۲

۱. همین مجموعه، ص ۱۰۷.

۲. این اثر به کوشش دکتر محمد کاظم رحمتی در ۱۳۹۳ در ۷۳۶ صفحه منتشر شد.

کتاب «مشيخه» یا «کنز السالکین» که در آن نمونه آثار و خطوط مشاهیر علمی ایران در سالهای ۸۵۴-۱۰۲۲ق است و به همت پنج تن از خاندان حمّوئیان یزد سامان یافته است. این جنگ به شماره ۲۱۴۳ در کتابخانه دانشگاه تهران ثبت شده است.^۱

گنجینه دیگر «تذکارات» یا «جنگ» میرزا محمد مقیم؛ کتابدار کتابخانه سلطنتی شاه عباس صفوی است که گردآوری آن را در ۱۰۵۵ق آغازیده و در ۱۰۶۱ق شیرازه بسته است. در آن دانشورانی از اصفهان و شیراز و قم و مشهد و ... مطالبی نوشته‌اند.^۲

این نسخه که در آن ملا محمد تقی مجلسی و آقا حسین خوانساری، عبدالرزاق لاهیجی، شیخ حسین بن عبدالصمد عاملی (برادرزاده شیخ بهایی)، ملا شمسای گیلانی، میرزا ابراهیم شیرازی (فرزند ملاصدرا) و دیگر بزرگان اثری نوشته‌اند به شماره ۲۹۲۹ در کتابخانه مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) نگهداری می‌شود. (فهرست کتابخانه سپهسالار، ج ۴، ص ۷۹)

نمونه دیگر بیاض میرزا محمد فصیح حسینی قزوینی (قرن ۱۱) است که در آن بزرگانی از قرن یازدهم مانند شیخ بهایی، ملا محمد تقی مجلسی، آقا حسین خوانساری، ملا محمد مومن سبزواری، محمد باقر بن زین العابدین یزدی، محمد مؤمن تونی، محمد مقیم حسینی، محمد مقیم بصری، عبدالله

ناشر این مجموعه کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی است.

۱. این مجموعه به اهتمام دکتر سید منصور طباطبایی بهبهانی (منصور) در انتشارات کتابخانه و مرکز اسناد دانشگاه تهران و میراث مکتوب در سال ۱۳۹۵ در ۳۹۲ صفحه منتشر شده است.

۲. این مجموعه با عنوان «تذکره مقیم» به تصحیح حجة الاسلام مهدی کرباسی در مؤسسه کتاب‌شناسی شیعه منتشر شده است.

شهاب به خط خود نوشته‌اند. نسخه خطی این اثر در کتابخانه حرم حضرت ابا الفضل علیه السلام در کربلا نگهداری می‌شود.^۱

از این نوع آثار ارزشمند، جنگ حاجی محمد مؤمن بیک (قرن ۱۲) است که در آن صد و پنجاه و شش نوشته به قلم بزرگان و عالمان و شاعران قرن ۱۲ سمت تحریر یافته است، مشاهیری مانند ملا مظفر رودباری کاشانی، طهماسب قلی خسروی، سید اسماعیل حسینی خاتون آبادی، محمد ولی مسرور، محمد سعیدارودسری، بهاء الدین محمد تستری، محمد بن عبدالفتاح سراب تنکابنی، محمد مؤمن مازندرانی، غیاث الدین محمد حسینی (از نوادگان میرداماد)، سید محمد باقر گلستانه، کمال الدین رضوی قمی و... در این جنگ قلم زده‌اند. نسخه ای از این اثر در کتابخانه مجلس شورای اسلامی به شماره ۱۴۱۹۰ (فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی ج ۳۸ ص ۲۵۱-۲۶۳) موجود است.

گنجینه گرانبهای دیگر سفینه محمد مسیحافسوی فدشکویی (۱۰۳۷ق) است که در سال ۱۰۷۰ق در اشرف طبرستان تدوین آن پایان یافته و نسخه آن در کتابخانه وزیری یزد به شماره ۳۹۸۸ ثبت شده است^۲ و همچنین سفینه یا بیاض سید محمد جعفر حسینی که نسخه آن در کتابخانه دانشگاه تهران به شماره ۲۱۴۵ است و در آن نیز نقشی از بزرگان بازمانده است.^۳

بر همین ارج و ارزش است جنگ محمد صفی کتابدار و جنگ میرزا

۱. فهرست مخطوطات مکتبه العتبة العباسیة، ج ۱ ص ۱۵۱-۱۵۲.

۲. فهرستگان نسخه‌های خطی ایران (فنخا)، ج ۱۸، ص ۲۳۴.

۳. همان، ج ۱۸، ص ۲۳۵-۲۳۶.

عبدالکریم قزوینی و جنگ میرزا محمد فتیاض (برادرزاده محقق سبزواری)^۱ و دیگر جنگ‌ها و مجموعه‌هایی از این دست.
در روزگار مانیز نویسندگانی به گردآوری چنین مجموعه‌هایی دست یازیده و آثار ارزشمندی فراهم کرده‌اند.

مرحوم احمد گلچین معانی در ۱۳۱۸ شمسی کتاب «گلزارمعانی» را سامان داده که در آن نوشتارهای هشتاد و پنج تن از بزرگان علم و دانش و ادب و هنر ایران^۲ ثبت شده است. کتاب یاد شده در ۱۳۵۱ ش منتشر شد و چاپ دوم آن با تجدیدنظر و افزوده‌هایی در ۱۳۶۱ به چاپ رسید.^۳ تصاویری

۱. نگاه کنید به مقاله «سه جنگ خطوط دانشمندان ایرانی» اثر مرحوم محمد تقی دانش پژوه که در مجله تحقیقات کتابداری و اطلاع رسانی، آذر ۱۳۵۸، شماره ۷، ص ۶۶-۱۱۱ منتشر شده است.

۲. فهرست برخی از آنان عبارت است از:

میرزا احمد آشتیانی، عبدالحسین آیتی، محتشم السلطنه بختیاری، عباس اقبال آشتیانی، مهدی الهی قمشه‌ای، محمدباقر الفت اصفهانی، سید عبدالکریم امیری فیروزکوهی، عبدالرزاق بغایری، ملک الشعراء بهار، پروین اعتصامی، پژمان بختیاری، ابراهیم پورداوود، سید نصرالله تقوی، میرزا طاهر تنکابنی، ابوالقاسم حالت، علی اصغر حکمت، مهدی حمیدی شیرازی، میرزا تقی دانش، سید محمد علی داعی الاسلام، علی اکبر دهخدا، حسینعلی راشد، سید فصیح الزمان رضوانی شیرازی، غلامعلی رعدی آذرخشی، محمد حسن رهی معیری، شیخ الاسلام فضل الله زنجان، جلال الدین همایی، احمد سهیلی خوانساری، میرزا محمد علی شاه آبادی، شریعت سنگلجی، صادق رضا زاده شفق، محمود شهبابی، سید محمد حسین شهریار، لطفعلی صورنگر، محمدعلی عبرت نائینی، محمدعلی فروغی، محمد قزوینی، میرزا خلیل کمراهی، سید ابوالقاسم کاشانی، عباس فرات، سید محمد کاظم عصّار، علی اکبر گلشن آزادی، عبدالعظیم قریب، سید محمود امام جمعه زنجان، سید حسن مشکان طبسی، میرزا محمد علی معلّم حبیب آبادی، سید شهاب الدین مرعشی نجفی، سعید نفیسی، مخبر السلطنه مهدی قلی هدایت...

۳. چاپ دوم این کتاب را انتشارات «ما» در تهران به سال ۱۳۶۳ منتشر کرد.

نیز از نویسندگان زینت بخش این مجموعه است. با این همت ستودنی دهها رساله مستقل و اشعار و زندگی نامه به یادگار ماند.

نمونه دیگر کتاب «یادگار اهل سخن» (مجموعه اشعار شاعران معاصر به خط خود آنان) است.

این مجموعه به کوشش مرحوم محمد علی شریفی که خود شاعری توانا بود در سالهای ۱۳۱۹ تا ۱۳۵۲ فراهم آمده است. در این مجموعه نمونه سروده های صد و چهارتن از شاعران و ادیبان بزرگ^۱ گرد آمده است.^۲

نمونه دیگر کتاب «یادگار دانشسرا یا پندنامه استادان»^۳ که مرحوم استاد ابوالفضل همایی (متولد ۱۲۸۵ شمسی)^۴ از اساتید و شاعران اصفهان آن را سامان داده است. ایشان در سالهای ۱۳۱۰ تا ۱۳۱۱ شمسی که در دانشسرای عالی تهران به تحصیل اشتغال داشته به تدوین این اثر کوشیده است و دربردارنده دستخط یادگاری از رئیس دانشسرای عالی و هفت تن از اساتید اوست.

۱. چون ملک الشعراء بهار، سید محمد حسین شهریار، مهدی حمیدی شیرازی، سید مهدی حجازی، عباس فرات، محمد مسعود، صدرالدین بلاغی، محمد علی عبرت نائینی، ابوالقاسم حالت، سید عبدالکریم غیرت کرمانشاهی، پرویز ناتل خانلری، عبدالرحمن فرامری، سید فصیح الزمان رضوانی شیرازی، نظام وفا، عباس شهری، سعید نفیسی، لطفعلی صورتگر، صادق رضا زاده شفق، جلال الدین همایی، ابراهیم پورداوود، احمد گلچین معانی، علی اکبر دهخدا، نصر الله تقوی، پژمان بختیاری، عبدالعظیم قریب، بدیع الزمان فروزانفر، رشید یاسمی، علی اصغر حکمت، ذوالریاستین، حسین مسرور، نیما یوشیج، حبیب یغمایی، احمد بهمنیار، دبیح بهروز، و... آمده است.

۲. تهران، شرکت سهامی خاص نشر آبی، ۱۳۶۸، ۳۰۲ صفحه، وزیری.

۳. در این اثر نمونه دستخط هشت تن از اساتید گردآورنده این کتاب چاپ شده است که عبارتند از دکتر صدیق اعلم، دکتر صادق رضا زاده شفق، دکتر بدیع الزمان فروزانفر، مسیو هیتیه فرانسوی، سید محمد تدین، سید محمد کاظم عصار، احمد بهمنیار، دکتر اسد الله بیزن.

۴. در صفحه چهارم کتاب به اشتباه ۱۲۵۸ چاپ شده است.

وی جمع این کتاب را در بیست و نهم فروردین ۱۳۱۳ برابر ششم محرم ۱۳۵۲ قمری به پایان رسانده است. کتاب یادگار دانشسرای پندنامه استادان را انتشارات موسسه مطبوعاتی مطهر در اصفهان به سال ۱۳۴۹ منتشر کرده است.

نمونه دیگر کتاب «رهاورد حسن؛ عکس ها و دستخط هایی از مشاهیر معاصر ایران» است. این اثر به همت ستودنی مرحوم حسن رهاورد از اساتید دانشگاه تهران جمع شده و در آن شخصت و پنج تن از شاعران و نویسندگان و سیاستمداران^۱ در سالهای ۱۳۱۰ تا -۱۳۴۰ شمسی زندگینامه خود را نوشته اند. رهاورد به این منظور فرمی در یک صفحه در بردارنده پرسشهای زیر فرستاده و آنان به قلم خود پاسخ نوشته اند. این پرسشها درباره اطلاعات مولید و تحصیلات و مشاغل و آثار (چاپ شده و دستنویس) و شماره کتب کتابخانه و اسامی نسخ خطی است. رهاورد این اثر را در ۱۳۸۸ ش به کتابخانه مجلس اهدا و در همان سال انتشارات کتابخانه آن را در ۱۶۸ صفحه به قطع رحلی منتشر کرد.

گردآورندگان نیز با هدف ویژه ای به تدوین این نوع مجموعه ها دست یازیده اند، برای نمونه میرزا محمد علی عبرت نائینی در تذکره مدینه الادب زندگینامه خود نوشت بزرگان همراه با اشعارشان هم روزگار خود را در این تذکره آورده است، مرحوم گلچین معانی در گلزار معانی نویسندگان را در نگارش موضوع آزاد گذاشته و هرکس به فراخورشان و فرصت مطلبی نوشته است. مرحوم حسن رهاورد در مجموعه خویش از نویسندگان زندگی نامه بر پایه پرسشهای از پیش

۱. از جمله این نویسندگان: حسن اسفندیاری محتشم السلطنه، عباس اقبال آشتیانی، ابراهیم پورداوود، احمد بهمنیار، امینه پاکروان، حسن تقی زاده، خلیل خان ثقفی اعلم الدوله، محمد علی جمال زاده، علی جواهرکلام، ابراهیم چهارزی، محمد حجازی، علی اصغر حکمت، علی اکبر دهخدا، زین العابدین رهنما، صادق رضا زاده شفق، علی اکبر سیاسی، حسین خان صدیق اعلم، ابوالحسن فروغی، نصرالله فلسفی، محمد قزوینی، حیدرعلی کمالی، حسین مکی، ولی الله نصر، یدالله نظر پاک، حسن وحید دستگردی، مهد یقلی هدایت، غلامرضا رشید یاسمی است.

تعیین شده، درخواست کرده است. یادگار دانشسرا یا پندنامه استادان^۱ که به همت مرحوم استاد ابوالفضل همایی سرانجام یافته مجموعه نصیحت و پند و اندرز بزرگان است.

میراث ماندگار

مرحوم عمادزاده اصفهانی نخستین کتاب خود (بستان الآداب) را در ۱۳۰۹ برای سال پنجم و ششم متوسطه تالیف کرد و تا پایان زندگانی (سال ۱۳۶۹) بیش از شصت سال در ترویج آثار شیعی کوشید. آثار تالیفی مرحوم استاد عمادزاده بیش از صد کتاب و مقاله است و بیشتر در موضوعات: قرآن، سیره معصومین علیهم السلام و ادعیه و زیارات و زندگی نامه علمای اسلام نوشته یا ترجمه کرده است.^۲

در مباحث قرآن پژوهی ترجمه قرآن و تفسیر کامل در شش مجلد نوشته است. در سیره معصومین علیهم السلام زندگینامه چهارده معصوم را در یک جلد قطور و زندگینامه هریک از معصومین را نیز جداگانه در یک مجلد به یادگار نوشته است. همچنین زندگینامه شماری از یاران و فرزندان معصومین علیهم السلام و در تاریخ و جغرافیای مکه و مدینه و عتبات عالیات چند کتاب قلم زده است. در موضوع ادعیه و زیارات صحیفه سجادیه را دوبار به فارسی برگردانده و منتخب مفاتیح الجنان و خطبه های معصومین علیهم السلام و دعا های ندبه، کمیل، عرفه، زیارت جامعه را به فارسی ترجمه کرده است.

در موضوع زندگی نامه علمی اسلام؛ گنجینه گرانمایه دایرة المعارف رجال اسلام را نگاشته است که به معرفی آن خواهیم پرداخت.

۱. دکتر غلامحسین عمادزاده (برادرزاده ایشان) در پایان کتاب مبدأ، صد و چهار کتاب منتشر شده از ایشان را معرفی کرده است و کتابهایی مانند رجال اصفهان، تاریخ ادبیات ایران، معاد و... هنوز به چاپ نرسیده است. نگاه کنید به کتاب مبدأ، ص ۴۳۳-۴۳۸

یکی دیگر از آثار مرحوم عماد زاده «مکتب اسلام؛ دایرة المعارف اخلاق» است که در آن چهارصد موضوع و فضایل اخلاقی، دویست اوامر آسمانی، دویست رذایل اخلاقی، دویست نواهی، دویست موضوع اخلاقی را به ترتیب حروف الفبای فارسی فراهم آورده است. جلد اول این مجموعه ویژه حرف «الف» و جلد دوم از «ب» تا حرف «حاء»؛ موضوع «حیاء» را دربرمی گیرد. جلد دوم این مجموعه در ۱۳۳۷ ش منتشر شده است و دیگر مجلدات آن به صورت دست نویس است.

این دانشنامه دستاورد چهل سال مطالعه و تحقیق مرحوم عمادزاده است. آثار عمادزاده بر اساس نیاز جامعه مذهبی بوده و هر کدام؛ چه تالیف و یا ترجمه و شرح و ... ارزش ویژه ای دارد.

در سالهای اخیر اجازات حدیثی عمادزاده در شماره چهاردهم، نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران در پاییز ۱۳۹۷ منتشر شد.^۱ دریافت و گردآوری

۱. مرحوم عمادزاده مجموعه اجازات دیگری نیز دارند که در پایان کتاب «زندگانی حضرت امام حسن العسکری (علیه السلام)» با عنوان «فصل دهم: مؤلف و چگونگی تالیف این کتاب، زندگانی تحصیلی، اساتید نگارنده، اجازات مؤلف - ترجمه حال یا نمونه ای از کتاب دائرة المعارف رجال اسلام» به طبع رسیده است. در این مجموعه متن حروفچینی شده اجازات، همراه با زندگینامه مجیزین (اجازه دهندگان) همراه با تصاویر آنها منتشر شده است. تاریخ تدوین این مجموعه ۱۳۸۳ق، آبان ۱۳۴۲ش است. در این مجموعه اجازات بزرگانی چون شیخ محمدحسین کاشف الغطاء، سید محمدباقر حسینی صادقی، محمدحسین فشارکی، محمدعلی معلم حبیب آبادی، شیخ محمود مفید، میرزا رضا کلباسی، شیخ محمد طبیب زاده احمدآبادی، سید شهاب الدین مرعشی نجفی (دواجازه)، عبد الله مسیح چهل ستونی، سید محمدباقر حسینی ابطحی سدهی، سید محمدعلی ابطحی سدهی، شیخ آقابزرگ تهرانی (سه اجازه)، شیخ عبدالحسین رشتی، شیخ موسی خوانساری نجفی، شیخ عبدالکریم زنجانی، سید محمد مهدی موسوی

این اجازات از سالهای ۱۳۲۰ ش (برابر ۱۳۶۰ ق) تا ۱۳۵۱ ش برابر (۱۳۹۲ ق) سی و یک سال زمان برده است. در این کتاب شصت تن از مراجع تقلید و علمای نامدار اصفهان و قم و مشهد و تهران و نجف و کربلا به خط

اصفهان (صاحب احسن الودیعه)، شیخ محمد خالصی، سید نورالدین علی فرزند علامه سید حسن صدر کاظمینی، شیخ راضی آل یاسین، میرزا محمد فیض قمی، سید صدرالدین صدر، سید محمد حجت کوهکمری، شیخ عبدالرحیم صاحب فصول، شیخ محمد صالح علامه حائری سمنانی (دو اجازه: روایت و روایت صحیفه سجاده)، سید حسین فقیه سبزواری، سید یونس موسوی اردبیلی، سید سید محمد صادق صدر، سید حسن طباطبایی قمی، شیخ محمد تقی بروجرودی نجفی، شیخ محمد امین انطاکی، شیخ محمد علی غروی اردوبادی، شیخ محمد رضا مظفر، سید محمد رضا فاضل هاشمی سبزواری، میرزا حسن سبزواری، شیخ علیرضا مشهور به میرزا آقا عالمی دامغانی، سید میرزا دامغانی، محمد رضا جرقویه ای اصفهانی، سید نورالدین جزائری حائری، سید مرتضی آل صاحب ریاض طباطبائی، سید حسن طباطبایی موسوی قزوینی حائری، ملا علی بن ابراهیم همدانی، سید ابوالحسن رفیعی قزوینی، سید محسن حکیم، میرزا عبدالرزاق محدث حائری همدانی.

۱. اسامی اجازه دهندگان به مرحوم عمادزاده چنین است: حضرات آیات عظام و حجج اسلام: سید ابوالحسن اصفهانی، سید هبه الدین شهرستانی، شیخ محمد حسین کاشف الغطاء، میرزا مسیح تهرانی، میرزا محمد طبیب زاده فقیه احمدآبادی، سید جمال الدین گلپایگانی، شیخ آقابزرگ تهرانی، میرزا رضا کلباسی، شیخ محمود مفید اصفهانی، میرزا محمد علی معلّم حبیب آبادی، شیخ عبدالرحیم صاحب فصول، سید محمد مهدی موسوی خوانساری، سید محمد حجت کوهکمری، سید شهاب الدین مرعشی نجفی، سید صدرالدین صدر، شیخ عبدالکریم زنجان، محمد صالح علامه حائری مازندرانی، میرزا حسین فقیه سبزواری، سید محمد صادق صدر، سید محمد هادی میلانی، سید یونس اردبیلی، میرزا محمد علی اردوبادی، شیخ محمد رضا مظفر، شیخ مجتبی لنگرانی، میرزا حسن لواسانی، شیخ محمد خالصی، شیخ عبدالحسین رشتی، شیخ موسی نجفی خوانساری، سید محمد علی ابطحی اصفهانی. سید عبدالهادی شیرازی، سید ابوالحسن رفیعی

خودشان به مرحوم عمادزاده اجازه نقل روایت عطا کرده اند.

دومین اثری که به تازگی در شمارگانی اندک حدود ده دوره تکثیر شده و نشر رسمی نداشته، دائرة المعارف رجال اسلام است.

این دائرة المعارف در جایگاه مهمترین آثار مرحوم عمادزاده و از منابع ارزشمند تراجم و شخصیت شناسی روزگار ما به شمار می آید و دو تحریر دارد: یکی در پانزده مجلد رحلی و دیگری در یک مجلد که در بر دارنده چهارده هزار عنوان و در هزار و سی و هفت صفحه رحلی بزرگ است.

این دایرة المعارف پانزده جلدی در حدود شانزده هزار مدخل به ترتیب اسم اشهر و به ترتیب الفبا سامان یافته است و در آن نزدیک به دو هزار و ششصد و پنجاه تصویر و صدها شرح حال خودنوشت و نامه و اجازه روایت و ... آمده است.

دائرة المعارف عمادزاده در سال ۱۳۹۷ ش به همت استاد رسول جعفریان در پانزده جلد در تیراژی اندک چاپ شده و همچنین تحریر دوم و تکمیل آن نیز که شامل یک جلد رحلی بزرگ (شامل ۱۰۳۷ صفحه) است، در یک مجلد تکثیر شد. برای آگاهی و شناخت عناوین و سرشناسه های این اثر و نقد آن کتابی با عنوان «دائرة المعارف عمادزاده اصفهانی» در سلسله منشورات موسسه کتابشناسی شیعه چاپ شده است.^۱

قروینی، شیخ حسن جابری اصفهانی، سید محسن حکیم، ملاعلی آخوند همدانی، شیخ محمدرضا اصفهانی، سید نورالدین جزائری.

۱. برای آگاهی بیشتر مراجعه کنید به کتاب «دائرة المعارف عمادزاده اصفهانی» اثر آیه الله حاج شیخ رضا استادی و جناب آقای علی اکبر زمانی نژاد. کتاب یاد شده در شش باب و یک خاتمه سامان یافته است:

۱- آشنایی با دائرة المعارف عمادزاده به قلم آیه الله حاج شیخ رضا استادی

در ستایش عمادزاده

آنچه باید درباره همت بلند عمادزاده گفت، خود در مقدمه برخی کتابهایش نوشته است:

«از روزی که به مکتب آشنا شدم تا امروز که بیش از چهل سال از عمرم گذشته، یاد ندارم روزی بر من گذشته باشد و غریزه طبیعی نوشتن و خواندن که از شدت بروز به مالیخولیای قلم تعبیر می‌توان کرد، ساکت و آرام نشسته باشد و با این غریزه طبیعی تاکنون موفق به نوشتن کتب زیرگشته‌ام که به حکم فاما بنعمة ربک فحدّث از خدای خود سپاسگزارم و به پیشگاه خردمندان تقدیم و امید است چراغ هدایت راه‌های تاریک شود»^۱

«نگارنده با این همه مشکلات و ناملایمت و فقدان سرمایه معنوی و مادی مواجه و روبرو بوده‌ام، ولی از آنجایی که غریزه کشف و پیدایش و حب استطلاع فطری بشری اینجانب دلیل تحریک و تشویق به تفحص و تحقیق نموده و نیروی سائق طبیعی که در کمون خود آرام نمی‌نشست و حتی با تب شدید در مقام تعمق و تحقیق برآمد و به اندازه استطاعت و توانایی در هر کجا بودم؛ یادداشت تاریخی را ضبط کرده و هیچ نیرویی این غریزه طبیعی را که از شدت بروز به

۲- میرحامد حسین و کیفیت تالیف عبقات از دائرة المعارف عمادزاده با تصحیح

استاد شیخ رضا مختاری

۳- فهرست عناوین و مترجمین دائرة المعارف پانزده جلدی

۴- فهرست عناوین و مترجمین دائرة المعارف تک جلدی

۵- متن قسمت «مستدرک» از دائرة المعارف عمادزاده (بخشی از دو حرف «ک و گ»)

۶- متن کامل کتاب «گویندگان معاصر» به قلم مرحوم عمادزاده.

خاتمه: تصاویر و اسنادی از دائرة المعارف.

موسسه کتاب‌شناسی شیعه این کتاب را در سال ۱۴۰۰ش در ۶۹۱ صفحه منتشر کرد.

۱. تاریخ کربلا ص ۲۱۳

مالیخولیا می توان تعبیر نمود، نمی توانست از آن جلوگیری نماید و با تمام فرسودگی سفر و ضعف و نقاهت مسافرت طولانی و مشکلات دیگری که خواه و ناخواه برای آدمی پیش می آید، نگارنده را از انجام این مقصود محروم نداشت^۱

آیه الله العظمی سید عبدالهادی شیرازی از مراجع معظم تقلید درباره استاد عمادزاده این گونه نوشته است:

بسم الله الرحمن الرحيم

دانشمند شهیر و نویسنده قدیر، خدمتگزار علم و دیانت جناب آقای عمادزاده اصفهانی (دامت توفیقاته) شخصیت بارز ای است که در تحصیل علم و رنج فراوان برده و عمر گرانبهای خود را با کمال جدّیت در راه خدمت به علم و علما و تشیید مبانی دینی و تحکیم عقائد مذهبی و ترویج و نشر احکام اسلامی وقف و صرف فرموده اند، با اسلوبی شیوا و قلمی روان حقایق دین و تاریخ اسلام و سیر حیاتی و طرز زندگانی پیشوایان دینی و بزرگان مذهبی را برای تعلیم و تأسی مردم نوشته و منتشر می نماید، بحمد الله و حسن توفیقه تمامی مؤلفات پربهای معظم له مفید و مرغوب و مکرر چاپ می رسد. امید از درگاه حضرت باری (جلّت آلاؤه) آن که این گونه افراد که در این عصر کم نظیرند، زیاد فرماید و بر توفیقاتشان بیفزاید و بر عموم اخوان مؤمنین شایسته و لازم است که از امثال ایشان نهایت تشویق و تقدیر عمل آورند و از نوشتجات ایشان حدّا کثرا استفاده را بنمایند.

۲۴ شوال ۱۳۷۳ ه.ق.

الأقل عبدالهادی الحسینی الشیرازی^۲

۱. راهنمای حاج: تاریخ جغرافیائی مکه معظمه، اماکن متبرکه و عتبات عالیات و مشاهد

مشرّفه، حسین عمادزاده، تهران، کتابخانه خرد، ۱۳۲۷ ش/ ۱۳۶۷ ق، ص ۳

۲. مقدمه کتاب فاطمة الزهراء سيدة النساء العالمین، ص (ه)

شاعر معاصر مرحوم علی اکبر پیروی در قصیده‌ای دلنشین این گونه
عمادزاده را ستوده است:

هر کس که دل ز بغض و عداوت بری کند
دلها بدست آورد و دلبری کند
لطف خدا چو شامل حال کسی شود
او را به کارهای نکو رهبری کند
فرزند پاک آدم و معجون آب و گل
با یاری ملائکه کار پری کند
کلک عمادزاده ز بهر رضای حق
همچون عصابه دست کلیم ازدی کند
از ذات پاک لم یلد و خیل انبیا
تا اولیا گرفته سخن آوری کند
داد سخن به مکتب اسلام داده است
در نقل و انتقال خبر زرگری کند
از هم جدا نموده صحیح و سقیم را
اثبات و نفی در خور هر مشتری کند
گاهی سخن ز زندگی پیشوای دین
ختم رسل که بر همه پیغمبری کند
گاه از علی سراید و گاهی ز فاطمه
با این دو نور پاک چنین داوری کند
بهر علی نبود به جز فاطمه چو کفو
باید که فاطمه به علی همسری کند
گاهی زند ز حسن حسن خامه‌اش رقم
صورت ز سوگواری او احمری کند

گاهی به سید الشهداء افکند نظر
 شاهی که برشهان جهان سروری کند
 هم کرده یاد اکبر والامقام او
 هم یاد اصغرش که به ما مهتری کند
 هم از عقيله یاد کند هم ز هشت و چار
 بر ماه هاشمی ز شعف نوکری کند
 بعد خدای عز و جل مٹکای او
 دین نبی و بالش خود جعفری کند
 گوید سخن ز شاه سریر ارتضا رضا
 شمس الشموس آن که به خور خاوری کند
 زیر لوای منتقم واقعی بود
 سربازی در پسر عسکری کند
 من عاجزم ز شرح همه جزئیات او
 نابخرد از چه ره به خرد یاوری کند
 بالجمله دست و اسفا میزند بسر
 هرکس بر این کتاب نظر سرسری کند
 از پیروی چو خدمت شایانه سر نزد
 باید به پیروان علی کھتری کند
 تهران، سراینده اشعار مذهبی علی اکبر پیروی^۱

شناخت «آثار بزرگان»

پس از دائرة المعارف رجال اسلام، کتاب «جنگ عمادزاده» از مهمترین و

۱. مقدمه کتاب فاطمة الزهراء سيدة النساء العالمین، ص (ه)

پربرگ و بارترین آثار اوست و جنگ وی چنان که نوشته، پنج مجلد بوده و «آثار بزرگان» یک جلد این مجموعه است.

در این میان «آثار بزرگان» اثری فاخر و ارزشمند و شایسته احترام است. چرا که خود از اهالی دانش و بینش بوده و نویسندگان نیز همه اهل فرهیختگی و فرزانی. از این رو «آثار بزرگان» در سنجه کتاب و اثر نمی‌گنجد؛ گنجینه‌ای است که در برگ برگ آن عشق، زندگانی، حقیقت، سعادت، آزادی، امید، اخلاق و وارزگانی از این دست موج می‌زند.

معرفی این جنگ به قلم عمادزاده

«یکی از نقایس آثاری که از هر عصری برای عصر دیگر باقی می‌ماند و مورد استفاده است، سفینه‌ها، جنگ‌ها، کشکول‌ها و اجازات است که از طرف دانشمندان روشنفکر هر عصری روی ذوق و سلیقه خود تنظیم می‌کند یا از افکار ابکار دیگران اقتباس می‌نماید و مجموعه‌ای تهیّه و تدوین کرده، به یادگاری می‌گذارد. این فکر اولین بار در عهد جوانی ولی نه آنچنان که افتد و دانی بلکه به رهبری یک حکومت معنوی غیبی بر اندیشه‌ها و افکار نگارنده خلیجان یافت و بر آن شدم که کتابی تهیّه کنم و از طبقه فاضله عصر سطری بگیرم و یا به خط خودشان سطری بنویسند و مجموعه‌ای از خطوط مختلف و آثار و افکار و اندیشه‌های مختلف که مظاهر معنویت و شخصیت افراد است، تشکیل گردد.

در این فکر قریب پنج مجلد «جنگ» و «سفینه» تهیّه نمودم که هر یک بیش از چندین صد نفر به خط خود اثری گذاشتند و مجموعه آنها یک فیلم نماینده صنوف مختلف طبقه فاضله عصری است که هر وقت تألمات روحی دست می‌دهد با یک نگاهی به سطور اوراق این دفاتر زنگ کدورت از

دلم زدوده می شود، خاصه که اکنون [۱۳۴۸ش] می بینم اکثر آنها به رحمت حق پیوسته اند.

اولین جنگ را در ۱۳۰۷ تنظیم کردم و به ترتیب جنگ ها و سفینه ها پرداختم و کتاب اجازات تهیه نموده، اساتید و مراجع و علمای اعلام هر یک اجازه ای در خور آنچه از این بنده حس نمودند، مرقوم فرمودند که به نظر خوانندگان عزیز می رسد.

متأسفانه یکی از جنگ های نگارنده که حاوی بعضی اجازات و مقالات مفصل عالی و تحقیقات رشیده دانشمندان بود، مفقود شده، نمی دانم نزد کی مانده و کجا رفته که از برگرداندن خودداری نموده اند و همچنین تقریظ و اجازاتی از مراجع بزرگ علمی مصر و سوریه و لبنان و عراق و حجاز و هند داشته ام که در نقل و انتقال خانه به دوشی مفقود شده و در حین تنظیم این اوراق همه در دسترس نیست. در هر حال این چند جنگ و سفینه و کشکول مجموعه ای مانند فیلم زندگانی شعرا و ادباء و نویسندگان حکما و فلاسفه و سیاحان و فقها و اصولیین و مفسرین است. که به خط خود اثری گذاشته اند، لذت بخش است. امیدوارم توفیق طبع و نشر آن دست دهد که در معرض افکار عمومی بگذارم.^۱

استاد عمادزاده در کتاب «گویندگان معاصر»^۲ که درباره زندگی نامه و آثار شماری از شاعران معاصر در سال ۱۳۴۰ش نگاشته، به برگهایی از جنگ استناد کرده است و از این استناد برمی آید؛ این شاعران در جنگ پنج جلدی

۱. زندگانی حضرت امام حسن العسکری (ع) ص ۳۸۴-۳۸۵

۲. چنان که گفته شد این اثر در ضمن کتاب «دائرة المعارف عمادزاده اصفهانی» در سلسله منشورات موسسه کتابشناسی شیعه، به سال ۱۴۰۰ش در ۶۹۱ صفحه منتشر شده است.

مطالبی و شعری نوشته‌اند. از شمار آنان می‌توان به سید محمد حسین شهریار، عبدالحسین ادیب فرهنگد، ملا علی اعمی اصفهانی، شیخ بهاء اصفهانی، شمس الدین واعظ تهرانی، جلیلی شاعر، جمشید امیر بختیار، شیخ مهدی رشتی اصفهانی، فصیح الزمان رضوانی شیرازی، هاشم فنا ناپذیر (روشن) اصفهانی، محمد تقی شوریده شیرازی، عباس شیرازی اصفهانی، محمد حسین صغیر اصفهانی، شیخ غلامرضا طبسی، محمد فرخی یزدی، مهدی الهی قمشه‌ای، خانم گلشن ایرانپور (گلشن) اصفهانی، مشفق اصفهانی، حسن مهین اصفهانی، رضا مینوی اصفهانی، علی صدارت (شمیم) یزدی، عبدالحسین نظامی اصفهانی، نقیب همدانی، والای زواره‌ای اشاره کرد.

نتیجه به دست می‌آید کتاب آثار بزرگان در سلسله مجموعه پنج جلدی جنگ است و با عنوانی مستقل. امید این که دیگر مجلدات جنگ نیز در اختیار پژوهشگران قرار گیرد.

وی این جلد (آثار بزرگان) که احتمالا جلد نخست جنگ بوده؛ در بیست و پنج شهریور سال ۱۳۱۱ شمسی فراهم آورده و در ذیل عنوان چنین نوشته است: «کتابی خواهد شد حاکی روحیات و آثار نویسندگان معاصر»

فهرست مطالب آثار بزرگان

مرحوم عمادزاده نخست سی و دو پرسش در میان آورده و از بزرگان خواسته به این پرسشها پاسخ گویند.

وی پرسش نامه خود را این گونه تنظیم کرده است:

در اطراف موضوعات ذیل متمنی است عقاید خودتان را مرقوم فرمایید:

۱. سیر حرکت آدم از کجاست و به کجا منتهی می‌شود؟

۲. حقیقت چیست و حق کدام است؟

۳. سعادت یعنی چه؟
۴. خوشبختی چیست و خوشبخت کیست؟
۵. زندگانی چیست؟
۶. فلسفه حیات چیست؟
۷. تربیت یعنی چه؟ و چیست؟
۸. آزادی چیست و آزاد کیست؟
۹. عشق چیست؟
۱۰. اَلذِّیْ لَدَاتِ چیست؟
۱۱. اَصْعَبُ مَصَائِبِ چیست؟
۱۲. برای زن چه حقوقی را قائلید؟
۱۳. امید دادن و امید داشتن چگونه است؟
۱۴. شعر مؤثر تر است یا موسیقی؟
۱۵. درباره جبر و تفویض چه عقیده‌ای دارید؟
۱۶. زندگانی ممدوح و مذموم کدام است؟
۱۷. اخلاق چیست و تشخیص خوب و بد آن چگونه است؟
۱۸. فضیلت چیست؟
۱۹. تمدن چیست و مدنی کیست؟
۲۰. عرفان چیست؟
۲۱. علم چه روابطی با دین دارد؟
۲۲. چه عواملی برای ترقی بیشتر مؤثر است؟
۲۳. جمال چیست و ما چرا اشیاء تجملی را دوست داریم؟
۲۴. حقیقت موجودات چیست؟
۲۵. عقل و نفس و قلب کدام مقدّسند؟
۲۶. نثر مقدم است یا نظم؟
۲۷. رابطه انسان با حقیقت از کی بوده؟ و مفارقتش چگونه است؟

۲۸. چه عواملی انسان را به حقیقت سوق می دهد؟

۲۹. علت اختلافات السنه عالم چیست؟

۳۰. فعالیت یعنی چه؟ و زندگی چیست؟

۳۱. باید تحت تاثیر محیط بود یا محیط را تحت تاثیر درآورد؟

۳۲. قوت اجتماعات به چیست؟

در ذیل فهرست پرسشها نوشته است: «نویسندگان مجبور نیستند حتماً به سوالهای فوق جواب بدهند. ممکن است از افکار گهربار خویش خوانندگان را محظوظ سازند. عمادزاده»

شمار بزرگانی از اهالی دانش و ادب در این جنگ مطلبی نوشته اند چهل و شش نفر است؛ از اساتید نگارنده تا شاعران معاصر و مدرسین حوزه های علمیه قم و اصفهان و نویسندگان معاصر. مرحوم عمادزاده به علت زمان طولانی در فراهم آوردن مطالب و تهیه فهرست در پایان نام دو نفر از آنان از یاد برده و در فهرست کتاب، این دو را به نام «یکی از مدرسین علوم عقلی» و «یکی از دانشمندان و اساتید» شناسانده است.

مطالب نوشته شده نیز متفاوت است. چند نفری به برخی پرسشها پاسخ نوشته اند و شماری سروده هایشان برای نگارش مناسب دیده اند. فهرست بزرگان علم و ادب که در این دفتر مطلب نوشته اند؛ عبارتند از:

۱. حسام الدین دولت آبادی

۲. محمد اسماعیل منیری

۳. محمد رضا متفقی

۴. میرا علی آقا شیرازی

۵. محمد علی وجدی

۶. سید ابوالحسن موسوی آل رسول

۷. سید محمد موسوی شمس آبادی

۸. حسن ملاباشی
۹. حاجی آقاجوی
۱۰. میرزا عباس شیدا
۱۱. یکی از مدرّسین علوم عقلیه تهران
۱۲. محمد حسین مدرّس فشارکی
- اصفهانی
۱۳. قائم مقامی خراسانی
۱۴. یکی از دانشمندان
۱۵. سید علی علامه فانی
۱۶. ابوالقاسم تویسرکانی
۱۷. آزاد همدانی
۱۸. سید علی نوری اصفهانی
۱۹. محمد تقی بهار ملک الشعراء
۲۰. حسینعلی راشد
۲۱. سید هدایت الله دانشور علوی
۲۲. میراسدالله مطهری ثقة المحدثین
۲۳. سید محمد منبجم واعظ اصفهانی
۲۴. محمد سالکی
۲۵. سید جلال الدین همایی
۲۶. سید شهاب الدین مرعشی نجفی
۲۷. میرزا محمد علی معلّم حبیب
- آبادی
۲۸. عبد الله وحید قمی
۲۹. نصرالله خلیخالی
۳۰. سید حسین قاضی طباطبایی
۳۱. محمد جواد نیاز یزدی
۳۲. حسن صالحی گیلانی لاهیجانی
۳۳. شیخ محمد حکیم خراسانی
۳۴. سید جمال الدین گلپایگانی
۳۵. احمد یگانه
۳۶. راضی آل یاسین
۳۷. سید نورالدین علی صدراکظمینی
۳۸. محمد صدوقی یزدی
۳۹. شیخ مرتضی انصاری
۴۰. عباس مستقیم
۴۱. سید روح الله خمینی
۴۲. ابوالقاسم سحاب تفرشی
۴۳. مرتضی ترجمان الممالک فرهنگ
۴۴. مهدی مهدوی شاهرودی
۴۵. محمد علی انصاری قمی
۴۶. شیخ عبد الکرم زنجانی